

НАТАЛІЯ НАТАЛЕВИЧ

(Полтава)

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КУЛЬТУРОЛОГІВ

Проаналізовано сучасні наукові підходи до формування професійної компетентності майбутніх фахівців культурології та обґрунтовано шляхи їх оптимального поєднання. Здійснено аналіз сучасних досліджень системи професійної підготовки майбутнього фахівця культурології та виділено низку провідних наукових підходів, що лежать у їх основі: особистісний, культурологічний, акмеологічний, системний, синергетичний.

***Ключові слова:** професійна компетентність, синергетична акмеологія, наукові підходи, самопідготовка, самоосвіта, самовиховання, майбутній фахівець культурології.*

Одним із головних завдань системи вищої педагогічної освіти є пошук перспективних наукових підходів і технологій управління підготовкою майбутніх фахівців. Формування професійної компетентності фахівця культурології відбувається в єдності ключових, універсально-професійних та індивідуально-професійних компонентів. Важливим фактором її формування є цілісність та системність знань, що досягається шляхом побудови інтеграційного комплексу історико-культурологічних дисциплін.

Проблема підготовки висококваліфікованого фахівця-культуролога є комплексною, її дослідження здійснюється філософами, соціологами, культурологами, педагогами, психологами. Загальні положення реалізації культурологічного підходу у системі професійної освіти обґрунтовуються в роботах В. Біблера, Є. Бондаревської, І. Зязюна, М. Кагана, Б. Лихачова, О. Рудницької, В. Сластьоніна та ін. Методологічні основи та теоретичні аспекти культурологічної підготовки розкриваються у працях А. Арнольдова, Л. Кравченко, В. Маслової, Л. Масол та ін. Упровадженню сучасних наукових підходів до професійної підготовки фахівців значну увагу приділяли А. Алексюк, В. Бондар, Н. Дем'яненко, А. Капська, Л. Кравченко, М. Лазарев, В. Олійник, О. Романовський, В. Сидоренко та ін. Водночас, актуальними залишаються питання модернізації системи наукових підходів до формування професійної компетентності майбутніх фахівців культурології.

Підготовка культурологів у вищих навчальних закладах ґрунтується переважно на оволодінні студентами фундаментальними, спеціальними та професійними знаннями у процесі вивчення історико-культурологічних дисциплін, проте формуванню професійної компетентності, яка є однією з індикаторів здібностей, що стосуються професії культуролога, під час фахової підготовки значна увага не приділяється.

Метою статті є висвітлення основних шляхів використання та оптимального поєднання сучасних наукових підходів у процесі формування професійної компетентності майбутніх культурологів.

Професійна підготовка майбутніх фахівців культурології – процес, який відображує наукові і методичні заходи вищих педагогічних навчальних закладів, спрямовані на формування рівня професійної компетентності особистості.

Аналізуючи сучасні наукові підходи, пріоритетними у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців культурології визначаємо *особистісний, культурологічний, акмеологічний, системно-синергетичний, компетентнісний*.

Основними аспектами дослідження підготовки майбутніх фахівців є ідеї особистісного і культурологічного підходів у системі вищих навчальних закладів. Оскільки майбутній фахівець постійно має здійснювати етичний, моральний, світоглядний вибір, ставити мету і завдання, приймати рішення та реалізовувати їх, оцінювати і регулювати обставини і ситуації, то важливим є положення про зв'язок культури з педагогічною діяльністю.

Особистісний підхід передбачає використання комплексу принципів, методів, засобів, що, розвиваючи здібності, формують індивідуальні якості і цінності людини (честь і гідність, моральність, здоров'я; права і обов'язки, суб'єкт-суб'єктні відносини); національні вартості (любов до Батьківщини, нації, рідної мови, історії культури, традицій; повага до державних символів); загальнолюдські цінності (добро, совість, знання, честь, сім'я, родо́від, діти, батьки). Адекватно сформований комплекс цих цінностей, поруч із реалізованими індивідуальними здібностями, задатками і потребами особистості в самореалізації і саморозвитку, є базою для гармонізації інтересів людини і суспільства [7, с. 34].

Найвищим рівнем взаємодії у процесі особистісно орієнтованих відносин учителя й учнів є співтворчість. А. Бойко визначає її як «суб'єкт-суб'єктну взаємодію, під час якої педагог і учні об'єднані творчим діалогом – пошуком нерозкритих потенційних можливостей навчально-виховного процесу з метою активного саморозвитку і самовираження особистості кожної дитини, а також виявлення найкращих духовних якостей, усього арсеналу педагогічних засобів і творчих здібностей учителя» [3, с. 85].

Основні принципи реалізації особистісного підходу, як показують роботи вчених (І. Бех, Є. Бондаревська, І. Зимня, В. Сластьонін та ін.), передбачають знання індивідуальних особливостей студента, постійне вивчення інтересів, звичок, поглядів тощо; діагностику рівня сформованості особистісних якостей та їх моніторинг; зміну тактики впливу і взаємодії викладача і студента у відповідності до обставин і виховуючих ситуацій; створення середовища для саморозвитку і самовиховання особистості студента; формування самостійності, ініціативи, результативної творчої діяльності.

Сучасні психолого-педагогічні підходи ґрунтуються на тому, що саме через культуру здійснюється природне входження особистості в соціальне життя, тому основним завданням викладача вищого навчального закладу є створення культурного середовища для розвитку професійної компетентності випускника і надання допомоги у формуванні цінностей, особистісних якостей, середовища життєдіяльності, соціального буття та способів культурної самореалізації (В. Біблер, Є. Бондаревська, Л. Кравченко, О. Рудницька та ін.). Згідно з концепцією В. Біблера, культурологічний підхід передбачає унікальність кожної особистості, орієнтує педагогічний процес на формування студента як людини культури, яка розвивається шляхом від «людини освіченої» до «людини культурної», людини з високими естетичними і гуманістичними поглядами,

установками на творення і перетворення дійсності за законами краси, здатної до творчого самовираження і самореалізації [2, с. 201].

Особливість єдності особистісного і культурологічного підходів у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців культурології полягає в тому, що культура є основним джерелом розвитку єдності особистісного, загального та професійного і розглядається як певна цілісність, про що справедливо зазначає М. Бахтін: «три галузі людської культури – наука, мистецтво й життя – набувають єдності лише в особистості» [1, с. 5].

О. Рудницька визначає культуру як засіб творчої самореалізації особистості. Тільки особистість, яка володіє культурою художнього сприйняття, а саме: інтересом до мистецтва; вибірковим ставленням до художніх творів; художньо-естетичною ерудицією; емоційністю реагування на мистецтво; адекватністю розуміння художньої інформації; здатністю до творчої інтерпретації образного змісту творів, впливом отриманих художніх вражень на саморозвиток особистості, здатна до художньо-творчої реалізації та духовного самовдосконалення [9, с. 126].

У контексті культурологічного підходу до формування особистісних якостей фахівця Л. Кравченко визначає лідерські здібності. Учителеві як менеджеру необхідне бачення себе як особистості, що володіє лідерськими здібностями, які потребують постійного вдосконалення. Комунікабельність, емпатія, візуальна привабливість, налаштованість на співробітництво, організаторський і творчий потенціал – ті якості, розвиток яких базується на адекватній самооцінці і постійній роботі над собою [8, с. 7].

У структурі наукових підходів до формування професійної компетентності майбутнього фахівця культурології, окрім особистісного і культурологічного, нами виділено *акмеологічну* і *системно-синергетичну складові*, засновані на їх провідних ідеях.

Визначальне значення для формування компетентності випускників ВНЗ у навчальному процесі мають методологічні орієнтири акмеологічного підходу, що відображує положення та напрацювання нового напрямку міждисциплінарних досліджень людини. Актуальність акмеології визначається соціально значущими цілями й орієнтирами, які вказують на необхідність гуманного та продуктивного розвитку і реалізації творчого потенціалу людини [4, с. 2].

У руслі акмеологічного підходу до формування професійної компетентності Н. Кошарна розглядає об'єктом акмеологічних досліджень особистість, яка прогресивно розвивається, самореалізується в конкретному виді діяльності, і яка досягає в цій діяльності вершини професіоналізму. Предметом є закономірності, механізми, умови і фактори, які сприяють високим професійним досягненням в конкретній галузі діяльності а також розвитку професіоналізму особистості і діяльності [6, с. 73].

Характерними ознаками акмеологічного підходу науковці визначають прогресивну спрямованість (конструктивну інтенцію), інтенсивність (лавиноподібний динамізм розвитку), принципову його незавершеність (відкритість до наступного витка розвитку). Продуктивним підходом до визначення поняття «акме» є запропонована С. Семеновим інтелектуально-діалектична модель, у якій критерієм є процес інтенсивного зростання і якісного стрибка розвитку [10, с. 135]. Така характеристика підходу орієнтує сучасний освітній процес на постійне вдосконалення особистості та її творчий розвиток.

Історико-філософське обґрунтування сучасного етапу розвитку акмеології дозволяє простежити її зв'язок із культурологією, філософською антропологією та іншими галузями знань. Таким чином відбувається вихід акмеології за межі психології та активне застосування нею принципів, запозичених із інших галузей наукового знання.

У результаті інтегрування знань на межі цих наукових напрямів сформувалася нова галузь – синергетична акмеологія як наука про закономірності, досягнення найвищої досконалості будь-якою системою в процесі самоорганізації. Самоорганізація людини на шляху до *акме* – багатоетапний процес, основними чинниками якого є самопідготовка і самореалізація.

Складовими самопідготовки є самоосвіта і самовиховання, завдяки яким формується творчий потенціал людини. Роль самоосвіти у цьому процесі передбачає засвоєння знань, умінь і навичок, які офіційна система освіти залишає поза увагою, але такі, що вкрай необхідні особистості для досягнення власних цілей. Самовиховання – це процес становлення моральних якостей людини.

Розглядаючи професійну компетентність культуролога з позиції акмеології, доцільно виокремити такі основні її види: спеціальна компетентність, яка забезпечує володіння на високому рівні професійною діяльністю та здатністю проектувати свій подальший розвиток; суспільна компетентність, яка зумовлює володіння спільною (груповою) професійною діяльністю, доцільними формами спілкування, педагогічною взаємодією; особистісна компетентність, яка забезпечує оволодіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку, які протистоять професійній деформації особистості [5, с. 85].

Наявність названих вище видів компетентностей означає зрілість людини у професійній діяльності, спілкуванні, у становленні особистості професіонала, у формуванні його майстерності. Доведено, що всі ці види компетентності можуть не співпадати у однієї особистості. Адже особистість може бути хорошим фахівцем, але не вміти спілкуватися чи не вміти здійснювати завдання саморозвитку. У такому випадку можна констатувати високу спеціальну компетентність і більш низьку – соціальну, особистісну.

Доцільно зазначити, що процес формування у студентів механізму фахової компетентності має бути керованим. Для цього потрібний якісний та кількісний аналіз тих змін, що відбуваються в ході професійної підготовки майбутніх фахівців культурологічних дисциплін, що ґрунтується на констатації наявного рівня розвитку відокремлених компонентів структури професійної компетентності та пошуку шляхів вирішення виявлених суперечностей і недоліків професійного розвитку студентів на етапі навчання.

Накопичені людиною знання, вміння, навички, становлення системи її моральних орієнтирів потребують нової якості самореалізації особистості. Процес самореалізації, у свою чергу, містить два компоненти: самовираження і самотвердження.

Застосування синергетичного підходу в акмеологічному середовищі педагогічного закладу дозволяє побудувати модель самоорганізації культуролога, що дозволить грамотно сформувати креативні аспекти професійної компетентності майбутнього фахівця.

Синергетична складова компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутнього фахівця культурології містить такі аспекти: суб'єкт-суб'єктний характер освіти, гуманізацію, відкритість до інновацій, саморозви-

ток, самоорганізацію, креативність виховання, стимулювання навчання протягом усього життя, можливість обирати індивідуальний шлях розвитку.

Системна складова передбачає розвиток особистості майбутнього фахівця в контексті культурного середовища, що об'єднує компетентнісний, системно-синергетичний і культурологічний підхід у єдності особистісних і акмеологічних складових. Таким чином, процес формування професійної компетентності майбутнього фахівця культурології розглядаємо як цілісну систему із сукупністю взаємопов'язаних між собою компонентів, яка передбачає врахування умов і засобів, необхідних для ефективності функціонування і реалізації потенційних можливостей особистості в цій системі.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці практичних рекомендацій щодо реалізації наукових підходів на предметному та міжпредметному рівнях інтеграції історико-культурологічних знань майбутнього фахівця культурології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / *М. М. Бахтин*. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. *Библер В. С.* От наукоучения – к логике культуры: два филос. введения в двадцать первый век / *В. С. Библер*. – М. : Политиздат, 1991. – 413 с.
3. *Бойко А. М.* Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (Підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями) : навч.-метод. посіб. / *А. М. Бойко*. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1996. – 232 с.
4. *Драч І. І.* Формування компетенцій випускників ВНЗ у контексті інтеграції України в Європейський союз [електронний ресурс] / *І. І. Драч* // Міжрегіональна Академія управління персоналом. – Режим доступу: <http://library.uipa.edu.ua/library/Documents/BolonProz/3/formuvanna.htm>.
5. *Іванов Ю.* Професійні аспекти формування світогляду вчителя культурологічних дисциплін засобами міжкультурної комунікації: навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. пед. закл. осв.] / *Ю. Іванов, Г. Полянська*. – Полтава : ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2009. – 93 с.
6. *Кошарна Н. В.* Акмеологічний підхід у становленні професійної компетентності майбутнього вчителя [електронний ресурс] / *Н. В. Кошарна* // Вісник психології і педагогіки. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>.
7. *Кравченко Л. М.* Наукові основи підготовки менеджера освіти у системі неперервної педагогічної освіти : дис. ... д. пед. наук : 13.00.04 / *Любов Миколаївна Кравченко*. – Полтава, 2008. – 546 с.
8. *Культуролог : альманах / кафедра культурології ПДПУ імені В. Г. Короленка*. – Полтава, 2008. – № 1. – 186 с.
9. *Рудницька О. П.* Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / *О. П. Рудницька*. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. *Семенов И. Н.* Акмеология – новое направление междисциплинарных исследований человека: социокультурный контекст развития акмеологии [электронный ресурс] / *И. Н. Семенов* // *Общественные науки и современность*. – 1998. – № 3. – С. 134-142. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/645/948/1217/012Semenov.pdf>.

НАТАЛИЯ НАТАЛЕВИЧ

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ КУЛЬТУРОЛОГОВ

Проанализированы современные научные подходы к формированию профессиональной компетентности будущих специалистов культурологии и обоснованы пути их оптимального сочетания. Осуществлен анализ современных исследований системы профессиональной подготовки будущего специалиста культурологии и выделен ряд

ведущих научных подходов, лежащих в их основе: личностный, культурологический, акмеологический, системный, синергетический.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, синергетическая акмеология, научные подходы, самоподготовка, самообразование, самовоспитание, будущий специалист культурологии.

NATALIA NATALEVYCH

SCIENTIFIC APPROACHES TO FORMATION OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE CULTURAL STUDIES EXPERTS

It deals with the necessity of implementation the modern scientific approaches in a process of forming the professional competence of a future cultural studies expert and ways of their optimal combination. The article represents the terms of selection and rational combination of the scientific approaches, which determine the strategy of forming the professional competence.

Modern researches in the professional training system of a cultural studies expert have been analyzed. It also highlighted a number of leading scientific approaches underlying the study of this system: personal, cultural, acmeological, systemic, synergetic, marketing.

The professional competence of a cultural studies expert was considered in the context of acmeology, and its basic types have been singled out: special competence, social competence, personal competence.

One of the major tasks of the higher pedagogical education system is to search for promising scientific approaches and technologies of training future specialists.

The problem of training a highly qualified cultural studies expert is rather complex. Philosophers, sociologists, cultural studies specialists, pedagogues and psychologists investigate this matter.

Professional training of future cultural studies experts is a process that reflects research and teaching activities of higher educational institutions, focused on the development of individual professional competence.

The analyses of current scientific attitudes to the formation of a cultural studies expert's professional competence define the following main approaches: personal, cultural, acmeological, systematic and synergetic, competency-based.

Personal approach involves usage of principles, methods and means, which form individual qualities and values by developing skills (honor and dignity, morality, health; rights and responsibilities, subject-subject relations); the national values (love of country, nation, native language, history of culture, traditions; respect for state symbols); universal human values (good, conscience, knowledge, honor, family, genealogy, children, parents).

The unity of personal and cultural approaches in the formation of professional competence of future cultural studies experts distinguishes by placing the culture as major source of personal, general and professional consonance. It is considered as a kind of integrity

Among scientific attitudes to the formation of professional competence of future cultural studies experts, acmeological and systemic-synergetic components, based on the ideas of aforementioned approaches, are defined along with personal and cultural approaches.

Methodological guidelines of the acmeological approach are of primary importance for the formation of the graduates' competence in educational process.

Considering the professional qualifications of the cultural studies expert in relation to acmeology, it is useful to distinguish its major types: special competence, which ensures the high level of professional activity and the ability to project its further development; social competence, which means common (group) professional activities, appropriate forms of communication, pedagogical interaction; personal competence, which provides the techniques of personal self-expression and self-development, which resist the professional deformation of the personality.

The abovementioned types of competence means the matureness of a person in professional activity, communication, in formation of personal qualities and proficiency.

The systemic acmeologically-synergistic approach has been designed. It allows creating the conditions for formation of professional competence through self-development and self-organization of a future specialist.

Keywords: *professional competence, synergistic acmeology, scientific approach, self-preparation, self-education, self-development, future cultural studies expert.*

Одержано 17.04.2014, рекомендовано до друку 12.05.2014.